

انجمن علمی فقه‌برای تطبیق ایران

فصلنامه حقوق برای بین الملل

Volume 4, Issue 1, 2026

Institutional Challenges of Regulatory Agencies in Combating Economic Crimes within the Framework of International Criminal Law

Amir Hossein Fathi¹, Alireza Shekarbeigi^{*2}, Zeinab Riyazat³

1. Department of Law, Ki.C., Islamic Azad University, Kish, Iran.

2. Department of Law, Payame Noor University, Tehran, Iran. (Corresponding Author).

3. Department of Law, NT.C., Islamic Azad University, Tehran, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Type of Article:

Original Research

Pages: 105-118

Corresponding Author's Info:

ORCID: 0009-0001-8657-3149

TELL: +99188342094

Email: alireza.shakarbaigi@pnu.ac.ir

Article history:

Received: 11 Dec 2025

Revised: 27 Dec 2025

Accepted: 06 Feb 2026

Published online: 28 Mar 2026

Keywords:

International Criminal Law,
Economic Crimes, Supervision,
Institutional Challenge,
International Cooperation.

ABSTRACT

In the current global context, economic crimes pose an organized and transnational threat, targeting the financial stability and sustainable development of nations. The primary objective of this article is to systematically examine and analyze the institutional obstacles and challenges faced by regulatory agencies—both national and international—in combating these crimes within the framework of international criminal law. The research method of this study is qualitative and analytical-descriptive, conducted through a focused content analysis of major international instruments (such as the Merida and Palermo Conventions), reports from specialized agencies, and authoritative library resources. The findings categorize the prevailing challenges into four main groups: structural challenges (e.g., fragmentation, duplication, and lack of unified leadership), functional challenges (including severe deficiencies in coordination, information sharing, and the absence of harmonized regulatory standards), legal challenges (conflicts between national laws and international obligations, obstacles to extradition, and weaknesses in enforcement), and emerging technological challenges (such as cyber financial crimes and the use of untraceable digital assets). Ultimately, the results of this analysis indicate that enhancing the efficacy of the existing regulatory system necessitates a comprehensive, multi-level transformation. This transformation must prioritize strong political will to strengthen the rule of international law, establish or empower coordinating institutions with sufficient authority, harmonize and modernize legal frameworks, invest in capacity-building and training for specialized human resources, and, finally, leverage digital technologies to their fullest and most intelligent potential for crime monitoring and detection.

This is an open access article under the CC BY license.

© 2026 The Authors.

How to Cite This Article: Fathi1, A.M; Shekarbeigi, A & Riyazat, Z (2026). "Institutional Challenges of Regulatory Agencies in Combating Economic Crimes within the Framework of International Criminal Law". *Journal of International Criminal Law*, 4(1): 105-118.

انجمن علمی فقه‌های تطبیقی ایران

فصلنامه حقوق جزای بین‌الملل

www.iclj.ir

فصلنامه حقوق جزای بین‌الملل

دوره چهارم، شماره اول، بهار ۱۴۰۵

چالش‌های نهادی دستگاه‌های نظارتی در مبارزه با جرایم اقتصادی در چارچوب نظام حقوق جزای بین‌الملل

امیرحسین فتحی^۱، علیرضا شکرپیگی^{۲*}، زینب ریاضت^۳

۱. گروه حقوق، واحد بین‌المللی کیش، دانشگاه آزاد اسلامی، کیش، ایران.

۲. گروه حقوق، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. (نویسنده مسؤول).

۳. گروه حقوق، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

چکیده

در شرایط کنونی جهان، جرایم اقتصادی به‌عنوان تهدیدی سازمان‌یافته و فرامرزی، ثبات مالی و توسعه پایدار کشورها را هدف قرار داده است. هدف اصلی این مقاله، بررسی نظام‌مند موانع و چالش‌های نهادی است که دستگاه‌های نظارتی - اعم از ملی و بین‌المللی - در مسیر مبارزه با این جرایم در چارچوب حقوق جزای بین‌الملل با آن روبرو هستند. روش تحقیق این مطالعه، کیفی و از نوع تحلیلی-توصیفی است که با تمرکز بر تحلیل محتوای اسناد کلان بین‌المللی (مانند کنوانسیون‌های مریدا و پالمو)، گزارش‌های نهادهای تخصصی و منابع کتابخانه‌ای معتبر انجام شده است. یافته‌های پژوهش، چالش‌های پیش‌رو را در چهار دسته اصلی طبقه‌بندی می‌کند: چالش‌های ساختاری (مانند پراکندگی، موازی‌کاری و نبود رهبری واحد)، چالش‌های کارکردی (شامل ضعف شدید در هماهنگی، اشتراک اطلاعات و نبود استانداردهای نظارتی همگون)، چالش‌های حقوقی (تعارض قوانین ملی با تعهدات بین‌المللی، موانع استرداد و ضعف در اجرای احکام) و چالش‌های فناورانه نوظهور (نظیر جرایم مالی سایبری و استفاده از دارایی‌های دیجیتال غیرقابل رهگیری). در نهایت، نتایج این تحلیل نشان می‌دهد که کارآمدسازی نظام نظارتی موجود، مستلزم تحولی جامع و چندسطحی است که اراده سیاسی قوی برای تقویت حاکمیت قانون بین‌الملل، ایجاد یا تقویت نهادهای هماهنگ‌کننده با اختیارات کافی، یکسان‌سازی و روزآمدسازی چارچوب‌های حقوقی، سرمایه‌گذاری بر ظرفیت‌سازی و آموزش نیروی انسانی متخصص، و بهره‌گیری حداکثری و هوشمند از فناوری‌های دیجیتال در امر نظارت و کشف جرایم را در اولویت قرار دهد.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات: ۱۰۵-۱۱۸

اطلاعات نویسنده مسؤول

کد ارکید: ۳۱۴۹-۸۶۵۷-۰۰۰۱-۰۰۰۹

تلفن: ۰۹۴۲۰۳۴۲۰۹۸۹۹

ایمیل: alireza.shakarbaigi@pnu.ac.ir

سابقه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۹/۲۰

تاریخ ویرایش: ۱۴۰۴/۱۰/۰۶

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۱/۱۷

تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۱/۰۸

واژگان کلیدی:

حقوق جزای بین‌الملل، جرایم اقتصادی، نظارت، چالش نهادی، همکاری بین‌المللی.

خوانندگان این مجله، اجازه توزیع، ترکیب مجدد، تغییر جزئی و کار روی حاضر به‌صورت غیرتجاری را دارند.

© تمامی حقوق انتشار این مقاله، متعلق به نویسنده می‌باشد.

مقدمه

چالش‌های نهادی دستگاه‌های نظارتی ملی و بین‌المللی در مقابله با جرائم اقتصادی فرامرزی چیست و این چالش‌ها چگونه موجب ناکارآمدی نسبی آن‌ها شده است؟» فرضیه اصلی پژوهش بر این مبناست که ناکارآمدی یادشده، ریشه در مجموعه‌ای درهم‌تنیده از چالش‌های ساختاری (مانند پراکندگی و موازیکاری)، کارکردی (نظیر ضعف هماهنگی و منابع)، حقوقی (از جمله تعارض قوانین و موانع استرداد) و فناورانه دارد که نظام نظارتی کنونی را در مواجهه با پیچیدگی‌های جرم سازمان‌یافته فراملی ناتوان ساخته است.

روش این پژوهش، کیفی و از نوع تحلیلی-توصیفی است که با تکیه بر تحلیل محتوای اسناد بالادستی بین‌المللی (همچون کنوانسیون مریدا برای مبارزه با فساد و کنوانسیون پارمو برای جرائم سازمان‌یافته فراملی)، گزارش‌های دوره‌های نهادهایی مانند FATF و UNODC، و همچنین پژوهش‌های معتبر کتابخانه‌ای انجام می‌شود. جنبه نوآورانه این مقاله در رویکرد یکپارچه و چندسطحی آن نهفته است که به جای تمرکز صرف بر چالش‌های حقوقی یا عملیاتی پراکنده، با نگاهی سیستماتیک به تعامل و تأثیر متقابل چالش‌های نهادی در سطوح ملی، بین‌المللی و فناورانه می‌پردازد و تلاش می‌کند تصویری جامع از موانع پیش‌روی حکمرانی مؤثر در عرصه مبارزه با جرائم اقتصادی ارائه دهد. این تحلیل می‌تواند مسیر را برای ارائه راهکارهای واقع‌بینانه و تحول‌آفرین هموار سازد.

۱- مبانی نظری

با ورود به کانون تحلیلی این پژوهش، لازم است پیش از واکاوی چالش‌های عینی و نهادی، مبانی نظری و مفهومی‌ای که چارچوب ذهنی موضوع را تشکیل می‌دهند، به دقت تبیین شوند. این بخش به‌مثابه نقشه بنیادینی است که قرار است تمام تحلیل‌های بعدی بر آن استوار گردد. در اینجا به تعریف و تحدید مفاهیم کلیدی همچون «جرائم اقتصادی» در گستره جهانی‌شدن، مرزهای نظری «حقوق جزای بین‌الملل» در مواجهه با این پدیده، و ماهیت، کارکرد و اصول حاکم بر «دستگاه‌های نظارتی» می‌پردازیم. روشن‌سازی این مبانی، نه‌تنها زبان مشترکی برای گفت‌وگو ایجاد می‌کند، بلکه عمق و دامنه مسئله مورد بررسی را به وضوح ترسیم کرده و ضرورت

در عصری که مرزهای اقتصادی با شتابی بی‌سابقه در حال محو شدن است، پدیده جرایم اقتصادی نیز ماهیتی پیچیده، فرامرزی و سازمان‌یافته به خود گرفته است. این جرایم که امروزه در قالب‌های متنوعی از پولشویی و فساد مالی گسترده تا کلاهبرداری‌های پیچیده سایبری و فرار مالیاتی فراملی ظاهر می‌شوند، نه‌تنها امنیت مالی دولت‌ها را تهدید می‌کنند، بلکه بنیان‌های حاکمیت قانون، توسعه پایدار و عدالت اجتماعی را در سطح جهانی متزلزل می‌سازند. در این میان، «جهانی‌شدن» به‌مثابه یک شمشیر دولبه عمل کرده است؛ از یک‌سو با تسهیل مبادلات، رفاه را افزایش داده و از سوی دیگر، بستری ایده‌آل برای گسترش شبکه‌های مجرمانه فراهم آورده است. در این فضا، جرایم اقتصادی دیگر محدود به جغرافیای یک کشور نیستند و به تهدیدی سیال و شبکه‌ای تبدیل شده‌اند که مقابله با آن‌ها مستلزم عزم و همکاری جمعی است.

در برابر این امواج خروشان، دستگاه‌های نظارتی در سطح ملی (نظیر پلیس‌های تخصصی، سازمان‌های بازرسی و نهادهای نظارت مالی) و بین‌المللی (مانند اینترپل، گروه اقدام مالی و نهادهای تخصصی سازمان ملل) به‌عنوان خط مقدم دفاع عمل می‌کنند. نقش این نهادها، پیشگیری، کشف، بررسی و تسهیل تعقیب این جرایم از طریق نظارت بر جریان‌های مالی، اشتراک اطلاعات و همکاری قضایی است. با این حال، مسئله اصلی اینجاست که علیرغم گسترش این نهادها و تصویب کنوانسیون‌های متعدد بین‌المللی، شاهد ناکارآمدی نسبی و گاه چشمگیر آن‌ها در مقابله با جرائم اقتصادی پیچیده فرامرزی هستیم. جرایمی که به‌راحتی از شکاف‌های نظارتی بین کشورها، تفاوت‌های حقوقی و ناهماهنگی‌های نهادی بهره می‌برند و خود را از چنگال عدالت می‌رهانند. این ناکارآمدی، پرسش‌های جدی را درباره اثرگذاری نظام حقوق جزای بین‌الملل و کفایت ساختارهای نظارتی موجود ایجاد می‌کند.

بر این اساس، هدف اصلی این مقاله، تحلیل عمیق و نظام‌مند چالش‌های نهادی پیش‌روی دستگاه‌های نظارتی در مبارزه با جرایم اقتصادی در چارچوب حقوق جزای بین‌الملل است. مقاله در پی آن است تا به این سؤال کلیدی پاسخ دهد: «مهم‌ترین

تحلیل نهادی را در پرتو این چارچوب‌های نظری آشکار می‌سازد.

۱-۱- مفهوم‌شناسی جرایم اقتصادی

مفهوم جرم اقتصادی تعریف واحد و جهان‌شمولی ندارد و محتوای آن در اسناد ملی و بین‌المللی متغیر است. در سطح ملی، قوانین کشورها اغلب بر اساس مصادیق و شرایط خاص خود تعاریفی ارائه می‌دهند که عموماً بر نقض مقررات مالی و اقتصادی دولت، اختلال در نظام اقتصادی و تحصیل مال از طرق نامشروع تأکید دارند. برای مثال، در برخی نظام‌های حقوقی، جرایم علیه اموال عمومی و مقررات ارزی در این دسته جای می‌گیرند (جوآنمرد و شفیع خورشیدی، ۱۴۰۲: ۴۵). در سطح بین‌المللی نیز با فقدان یک تعریف جامع در یک معاهده واحد روبرو هستیم. باین‌حال، اسنادی چون کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد (مریدا) و کنوانسیون پالرمو برای مبارزه با جرائم سازمان‌یافته فراملی، با تمرکز بر مصادیقی مانند فساد مالی و پولشویی، در عمل به تبیین بخشی از این مفهوم پرداخته‌اند. این اسناد، جرایم اقتصادی را عمدتاً در ارتباط با فعالیت‌های سازمان‌یافته‌ای می‌دانند که ثبات و سلامت نظام مالی بین‌المللی را تهدید می‌کنند (حسینی آزاد، ۱۴۰۰: ۱۱۲).

در عصر جهانی‌شدن، این جرایم سه ویژگی بارز و مرتبط به خود گرفته‌اند: نخست، ماهیت فرامرزی که با بهره‌گیری از شکاف‌های حاکمیتی و تفاوت‌های قضایی، در قلمروهای چندگانه و به‌صورت شبکه‌ای عمل می‌کنند. دوم، پیچیدگی فزاینده که ناشی از استفاده از ساختارهای حقوقی پیچیده مانند شرکت‌های بین‌المللی و مؤسسات مالی متنوع برای پنهان‌سازی منشأ اموال است. سوم، فناوری‌ها و فن‌اورانه شدن که استفاده از فناوری‌های نوین مانند رمز ارزها و فضای سایبر را برای تسهیل، پنهان‌سازی و تشدید دامنه فعالیت‌های مجرمانه در بر می‌گیرد (براتی و زارعی، ۱۴۰۲: ۷۸). این ویژگی‌ها مقابله با جرم اقتصادی را به چالشی سیال و پویا تبدیل کرده است.

مصادیق اصلی جرایم اقتصادی در اسناد و ادبیات موضوع، عمدتاً شامل چند دسته کلیدی است. پولشویی به‌عنوان فرآیند قانونی جلوه دادن عواید حاصل از فعالیت‌های مجرمانه، ستون فقرات مالی جرائم سازمان‌یافته محسوب می‌شود. فساد مالی،

با محوریت سوءاستفاده از موقعیت و قدرت دولتی برای کسب منافع شخصی، اعتماد عمومی و کارآمدی حکمرانی را تخریب می‌کند. فرار مالیاتی که از طریق تقلب و پنهان‌سازی درآمدها انجام می‌پذیرد، پایه‌های درآمدی دولت و عدالت مالیاتی را مورد حمله قرار می‌دهد. کلاهبرداری بین‌المللی نیز در اشکالی چون طرح‌های سرمایه‌گذاری تقلبی و احتکار، از اعتماد در بازارهای جهانی سوءاستفاده می‌کند (حطمی، ۱۴۰۰: ۹۵). در نهایت، جرایم سایبری اقتصادی، که شامل سرقت اطلاعات مالی، اخاذی سایبری و اختلال در سیستم‌های پرداخت الکترونیک می‌شود، از جدیدترین و پویاترین اشکال این جرایم هستند که آسیب‌پذیری‌های فضای دیجیتال را هدف می‌گیرند.

۱-۲- نظام حقوق جزای بین‌الملل و جرایم اقتصادی

در نظام حقوق بین‌الملل کیفری، جرایم اقتصادی به‌طور سنتی جایگاهی حاشیه‌ای‌تر در مقایسه با جرایمی مانند جنایات جنگی یا نسل‌زدایی داشته‌اند. باین‌وجود، ماهیت فرامرزی و پیامدهای مخرب این جرایم بر ثبات اقتصادی و امنیت جمعی، به تدریج موجب شکل‌گیری رژیم‌های حقوقی بین‌المللی ویژه‌ای برای مقابله با آن‌ها شده است. در این چارچوب، هدف صرفاً تعقیب فرد مجرم نیست، بلکه حفاظت از یکپارچگی نظام مالی جهانی و مقابله با تهدیدات سیستماتیک ناشی از فعالیت‌های مجرمانه سازمان‌یافته است (Lopashenko, 2022: 215). تحول رویکرد از واکنش صرف ملی به سمت مسئولیت مشترک بین‌المللی، نشانگر اهمیت رو به رشد این جرایم در حقوق بین‌الملل کیفری معاصر است.

اسناد بین‌المللی کلیدی، سنگ بنای این همکاری را تشکیل می‌دهند. کنوانسیون پالرمو (مربوط به جرایم سازمان‌یافته فراملی) با جرم‌انگاری مشارکت در گروه‌های مجرمانه سازمان‌یافته و تبیین مقررات همکاری در زمینه استرداد و معاضدت قضایی، چارچوبی جامع برای مبارزه با بستر ارتکاب بسیاری از جرایم اقتصادی سنگین فراهم کرده است (Arlacchi, 2022: 178). کنوانسیون مریدا (مبارزه با فساد) به‌طور خاص بر جرایم فساد مالی مانند رشوه‌گیری و رشوه‌دهی مقامات عمومی داخلی و خارجی متمرکز است و بر بازیابی اموال حاصل از فساد تأکید ویژه دارد (Olivé, 2022: 142).

انواع این نهادها را می‌توان بر اساس ماهیت و وظایف به سه گروه اصلی تقسیم کرد. نخست، نهادهای نظارتی پلیسی که وظیفه کشف جرایم، جمع‌آوری ادله و دستگیری متهمان را بر عهده دارند و اغلب با واحدهای تخصصی مالی و سایبری تکمیل می‌شوند. دوم، نهادهای نظارتی قضایی که شامل دادسراها و دادگاه‌های تخصصی اقتصادی هستند و وظیفه تعقیب، رسیدگی و صدور حکم را انجام می‌دهند و نقش محوری در تضمین دادرسی عادلانه دارند. سوم، نهادهای نظارتی اداری-مالی که بازوی پیشگیرانه نظام محسوب می‌شوند و بر نهادهای مالی و اقتصادی مانند بانک‌ها، مؤسسات اعتباری و شرکت‌ها نظارت می‌کنند تا انطباق آنان با مقررات ضد پولشویی و مبارزه با فساد را تضمین نمایند (Guo, 2022: 167). این سه نوع نهاد در یک زنجیره نظارتی به هم پیوسته عمل می‌کنند.

کارآمدی نظام نظارتی در گرو رعایت اصول بنیادینی است. اصل استقلال، به معنای عدم وابستگی عملیاتی و تصمیم‌گیری به نهادهای سیاسی یا ذی‌نفوذ، شرط لازم برای اقدام بی‌طرفانه و مؤثر است (Lovejoy, 2023: 58). اصل تخصص، لزوم برخورداری کارکنان و ساختار نهاد از دانش فنی عمیق در امور مالی، حقوقی و فناوری اطلاعات برای درک و تعقیب جرایم پیچیده اقتصادی را تأکید می‌کند (Souto, 2022: 124). اصل شفافیت، متضمن پاسخگویی نهاد نظارتی و قابلیت ردیابی فرآیندهای آن است که اعتماد عمومی و مشروعیت اقدامات را تقویت می‌نماید (رستمی و همکاران، ۱۴۰۱: ۳۱). در نهایت، اصل همکاری، که هم در سطح داخلی بین نهادهای مختلف و هم در سطح بین‌المللی میان نهادهای هم‌تا ضروری است، به دلیل ماهیت فرامرزی جرایم اقتصادی، اهمیتی حیاتی دارد و فقدان آن به ایجاد شکاف‌های نظارتی و فرار مجرمان می‌انجامد (Garnett, 2023: 102). تحقق این اصول در کنار یکدیگر، امکان نظارت یکپارچه و هوشمند را فراهم می‌آورد.

۲- نقش و ساختار نهادهای نظارتی در سطح بین‌المللی

با استناد به مبانی نظری پیش‌گفته و ضرورت تقابل هماهنگ با جرایم اقتصادی که به‌طور ذاتی مرزهای ملی را درمی‌نوردد، تمرکز اکنون به عرصه عمل و سطوح کلان همکاری معطوف

کنونسیون بوداپست (جرایم سایبری) نیز با توجه به جنبه فناورانه جرایم اقتصادی نوین، دسترسی، نقض و اختلال در داده‌ها و سیستم‌های رایانه‌ای را جرمانگاری کرده و همکاری در جمع‌آوری ادله الکترونیکی را تسهیل می‌کند (Liu, 2022: 195). این سه کنوانسیون در کنار یکدیگر، شبکه‌ای تقریباً کامل از مصادیق اصلی جرایم اقتصادی فرامرزی را پوشش می‌دهند.

اصل صلاحیت جهانی که به کشورها اجازه می‌دهد بدون نیاز به ارتباط خاصی مانند تابعیت مجرم یا بزه‌دیده، صلاحیت رسیدگی به برخی جرایم بسیار شدید را داشته باشند، به‌طور سنتی محدود به جنایات بین‌المللی مشخصی بود. با این حال، در رویه و ادبیات حقوقی معاصر، بحث در مورد اعمال این اصل بر برخی از شدیدترین و سیستماتیک‌ترین اشکال جرایم اقتصادی که حیات اقتصادی جامعه بین‌المللی را تهدید می‌کنند، در جریان است (Qu, 2022: 231). اگرچه هنوز اجماع گسترده‌ای شکل نگرفته است (Staffler, 2021: 87)، اما این ایده که جرایم اقتصادی سازمان‌یافته با ابعاد بسیار وسیع می‌توانند مشمول صلاحیت جهانی شوند، در پاسخ به نیاز مبارزه با پدیده‌ای که به‌راحتی از مرزها عبور می‌کند، در حال قوام گرفتن است. این تحول، گویای حرکت تدریجی حقوق بین‌الملل به سمت درک این جرایم به مثابه تهدیدی علیه نظم عمومی جهانی است.

۱-۳- دستگاه‌های نظارتی: مفهوم و کارکردها

دستگاه‌های نظارتی در حوزه مبارزه با جرایم اقتصادی، به نهادهای عمومی دارای اختیار قانونی برای پیشگیری، کشف، بررسی و مهار فعالیت‌های مجرمانه اقتصادی اطلاق می‌شوند. در سطح ملی، این نهادها اغلب ذیل قوه مجریه یا قضائیه و با مأموریتی مشخص در چارچوب حقوق داخلی عمل می‌کنند. در سطح بین‌المللی، این مفهوم نهادهای بین‌الدولی یا شبکه‌های همکاری بین نهادهای ملی را در بر می‌گیرد که بر اجرای تعهدات معاهداتی و هماهنگی اقدامات فرامرزی نظارت دارند (جعفری مسلم و آقابابایی، ۱۴۰۰: ۳۸). کارکرد اصلی این دستگاه‌ها، ایجاد تعادل میان کارآمدی بازار و امنیت اقتصادی از طریق اعمال نظارت مستمر و واکنش به نقض مقررات است.

است که جنبه‌های حقوقی، عملیاتی و اقتصادی حکمرانی خوب را برای ایجاد شبکه نظارتی جهانی پوشش می‌دهد.

۲-۲- نهادهای بین‌المللی منطقه‌ای

در سطح منطقه‌ای، اتحادیه اروپا با ایجاد نهادهای تخصصی، پیشرفته‌ترین مدل همکاری نظارتی را توسعه داده است. یوروپل به‌عنوان آژانس پلیس اتحادیه اروپا، مرکز تبادل اطلاعات عملیاتی و پشتیبانی تحقیقات مشترک برای مقابله با جرایم سازمان‌یافته و تروریسم از جمله جرایم اقتصادی است. یوروچاست نیز نهاد قضایی همتای آن است که هماهنگی میان مقامات قضایی کشورهای عضو را تسهیل می‌کند. دفتر مبارزه با تقلب این اتحادیه نیز به‌صورت مستقل به تحقیق در مورد تقلب، فساد و هرگونه تخلف مالی که منافع مالی اتحادیه اروپا را تحت تأثیر قرار می‌دهد، می‌پردازد (Koker and Goldbarsht, 2024: 87). در چارچوب شورای اروپا، گروه دولت‌های ضد فساد به‌عنوان مکانیسم نظارت همتا عمل کرده و با ارزیابی مقررات و عملکرد کشورهای عضو در مبارزه با فساد، به تقویت یکپارچگی و پاسخگویی کمک می‌کند (Goldbarsht and Harris, 2024: 112). این نهادهای اروپایی نشان‌دهنده عمق یکپارچگی نهادی در یک منطقه با حاکمیت مشترک هستند.

سایر سازمان‌های منطقه‌ای نیز با درجات متفاوتی از همگرایی، به ایجاد سازوکارهای مبارزه با جرایم اقتصادی پرداخته‌اند. انجمن ملل آسیای جنوب شرقی اقداماتی مانند سیاست‌های مدل ضد پولشویی و ایجاد شبکه مقامات مجری قانون را برای تقویت همکاری در دستور کار دارد. اتحادیه آفریقا نیز با تصویب کنوانسیون مبارزه با فساد و تأسیس نهادهایی مانند گروه کارشناسان آفریقایی ضد پولشویی، در حال بنا نهادن چارچوب‌های منطقه‌ای برای تقویت حکمرانی مالی است (Koker and Casanovas, 2024: 134). هرچند ظرفیت عملیاتی و سطح هماهنگی در این مناطق اغلب با چالش‌های مربوط به منابع، تنوع نظام‌های حقوقی و اولویت‌های سیاسی متفاوت مواجه است، اما حرکت به سمت ایجاد شبکه‌های منطقه‌ای برای اشتراک اطلاعات و هماهنگی مقررات، روندی رو به گسترش در پاسخ به ماهیت فرامرزی جرایم اقتصادی

می‌شود. بخش دوم این پژوهش به تحلیل نقش و ساختار نهادهای نظارتی در سطح بین‌المللی می‌پردازد. در این عرصه، کارکرد نظارتی دیگر محدود به حاکمیت سرزمینی نیست، بلکه مستلزم ایجاد سازوکارها و نهادهایی است که قادر به هماهنگی اقدامات، تسهیل تبادل اطلاعات و هموارسازی تعارض‌های صلاحیتی میان کشورها باشند. بررسی این چارچوب نهادی بین‌المللی، سنگ محکی برای سنجش عملی چگونگی تحقق اصولی چون همکاری و شفافیت در مقیاس جهانی و نیز درکی ملموس از شبکه پیچیده بازیگرانی ارائه می‌دهد که عهده‌دار نظارت بر جرایم اقتصادی در عرصه فراملی هستند.

۲-۱- نهادهای بین‌المللی جهانی

سازمان ملل متحد از طریق نهادهای تخصصی خود، نقش قاعده‌گذار و هماهنگ‌کننده کلیدی در عرصه مبارزه با جرایم اقتصادی ایفا می‌کند. دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم این سازمان، با ارائه کمک‌های فنی، تدوین استانداردها و نظارت بر اجرای کنوانسیون‌هایی مانند پالرمو و مریدا، ظرفیت کشورها را در زمینه عدالت کیفری تقویت می‌کند. در کنار آن، گروه اقدام مالی به‌عنوان نهاد قاعده‌گذار بین‌الدولی، با وضع و انتشار چهل توصیه معروف خود در زمینه مبارزه با پولشویی و تأمین مالی تروریسم، چارچوب نظارتی جهانی را شکل داده و از طریق فرآیند ارزیابی همتا، کشورها را ملزم به انطباق با این استانداردها می‌کند (Kapsis, 2023: 145). اینترپل نیز به‌عنوان بزرگترین سازمان پلیسی بین‌المللی، با تسهیل تبادل امن اطلاعات جنایی بین ادارات پلیس عضو و انتشار اعلان‌های قرمز برای تعقیب بین‌المللی مجرمان اقتصادی، نقش عملیاتی محوری در هماهنگی تعقیب فرامرزی دارد (Jalkebro and Vlcek, 2023: 89). بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول، اگرچه نهادهای مالی هستند، اما از طریق شرط‌گذاری در وام‌ها و ارائه برنامه‌های اصلاح حکمرانی و شفافیت مالی، به‌طور غیرمستقیم بر تقویت زیرساخت‌های نظارتی ملی برای پیشگیری از جرایمی مانند فساد و پولشویی تأثیر می‌گذارند. این نهادها با تشویق کشورهای عضو به اجرای استانداردهای بین‌المللی، به ایجاد محیطی با ریسک کمتر برای وقوع جرایم اقتصادی کمک می‌کنند (Tudor, 2023: 176). فعالیت این نهادها در مجموع نشان‌دهنده رویکردی چندوجهی

15: 2024). این سه شکل همکاری در کنار هم، تلاش می‌کنند تا فاصله میان حاکمیت سرزمینی کشورها و ماهیت بدون مرز جرایم اقتصادی را پر کنند.

۳- چالش‌های نهادی دستگاه‌های نظارتی

در حالی که نقش و ساختار نهادهای نظارتی در سطوح مختلف ترسیم شد، اکنون نوبت به واکاوی نقاط ضعف و موانع درونی و بیرونی این نظام گسترده می‌رسد. بخش سوم این پژوهش به قلب مسئله می‌پردازد: تحلیل نظام‌مند چالش‌های نهادی که کارآمدی دستگاه‌های نظارتی را در عمل تضعیف می‌کند و فاصله میان ظرفیت نظری و توان عملیاتی در مقابله با جرایم اقتصادی پیچیده را نمایان می‌سازد. این چالش‌ها که در سطوح ساختاری، کارکردی، حقوقی و فناورانه ریشه دارند، اغلب در تقاطع حاکمیت ملی و ضرورت‌های همکاری بین‌المللی ظهور یافته و شبکه نظارتی جهانی را با نقصان‌هایی جدی مواجه ساخته‌اند. شناسایی و طبقه‌بندی این موانع، گام اولیه و ضروری برای اندیشیدن به هرگونه راهبرد اصلاحی و تقویت چارچوب حاکمیت بین‌المللی در این عرصه است.

۳-۱- چالش‌های ساختاری

یکی از چالش‌های بنیادین، پراکندگی و تعدد نهادهای نظارتی در سطوح ملی و بین‌المللی است که به تشکیل ساختارهای موازی و اغلب فاقد هماهنگی مؤثر منجر می‌شود. این وضعیت نه تنها منابع را پراکنده می‌سازد، بلکه سبب تداخل صلاحیت، دوباره‌کاری و در نهایت کاهش کارآمدی کلی نظام نظارتی می‌گردد (سلیمانی، ۱۴۰۱: ۱۴۵). در سطح بین‌المللی نیز عدم شفافیت کافی در سازوکارهای تصمیم‌گیری و پاسخگویی برخی نهادهای کلان، به‌ویژه در فرآیندهای قاعده‌گذاری، موجب کاهش مقبولیت و اعتماد نسبت به استانداردهای تولیدشده می‌شود (میرزائی، ۱۳۹۸: ۲۱۲). محدودیت‌های ذاتی صلاحیت سرزمینی نهادهای ملی در مقابل ماهیت فرامرزی جرایم اقتصادی، شکافی ساختاری ایجاد می‌کند که مجرمان به راحتی از آن بهره می‌برند. یک نهاد نظارتی ملی فاقد اختیار قانونی برای نظارت مستقیم بر فعالیت‌هایی است که بخشی از آن در خارج از قلمرو کشور اتفاق می‌افتد (صفری، ۱۳۹۸: ۹۸).

محسوب می‌شود (Hughes, 2024: 156). این تلاش‌های منطقه‌ای مکمل ضروری تلاش‌های جهانی بوده و امکان پاسخگویی متناسب با شرایط خاص هر منطقه را فراهم می‌آورند.

۳-۲- همکاری‌های دوجانبه و چندجانبه

در کنار نهادهای رسمی جهانی و منطقه‌ای، شبکه پیچیده‌ای از همکاری‌های دوجانبه و چندجانبه، ستون فقرات عملیاتی مبارزه با جرایم اقتصادی فرامرزی را تشکیل می‌دهد. معاهدات استرداد و تعاون قضایی در امور کیفری، چارچوب حقوقی ضروری برای انتقال متهمان و ادله بین کشورها را فراهم می‌کنند. کارآمدی این معاهدات به شدت وابسته به سازگاری تعاریف جرایم، قوانین داخلی دقیق اجرایی و حذف موانع عملی در فرآیند است که در عمل چالش‌های متعددی ایجاد می‌کند (Tomic and Barrett, 2024: 201). در سطح نظارتی، شبکه‌های غیررسمی‌تر اما مؤثری مانند سازمان‌های نظارت مالی، امکان تبادل مستقیم اطلاعات و تجربیات بین مقامات نظارتی کشورهای مختلف را تسهیل می‌کنند. این شبکه‌ها اغلب بر اساس توافق‌نامه‌های حفظ محرمانگی عمل کرده و به رفع موانع ناشی از تفاوت‌های حقوقی کمک شایانی می‌نمایند (Ryder, 2024: 178).

اشتراک اطلاعات، به‌ویژه در زمینه تراکنش‌های مالی مشکوک، عنصر کلیدی در کشف و ردیابی جریان‌های مالی مجرمانه است. سیستم‌های گزارش‌دهی، دروازه‌های اطلاعاتی حیاتی برای نهادهای مجری قانون محسوب می‌شوند، هرچند حجم عظیم گزارش‌ها و خطرات ناشی از نقض حریم خصوصی از چالش‌های پیش‌روی این سازوکار است (Burgess et.al, 2024: 92). در نهایت، کمک‌های فنی به کشورهای در حال توسعه برای تقویت ظرفیت نهادهای نظارتی و قضایی آن‌ها، بخشی جدایی‌ناپذیر از معماری همکاری بین‌المللی است. این کمک‌ها که اغلب توسط نهادهای بین‌المللی یا کشورهای توسعه‌یافته ارائه می‌شود، شامل آموزش نیروی انسانی، توسعه نرم‌افزارهای تخصصی و اصلاح چارچوب‌های قانونی است و هدف نهایی آن کاهش شکاف‌های نظارتی که مجرمان از آن سوءاستفاده می‌کنند، می‌باشد (Goldbarsht and Koker,)

انسانی متخصص در نهادهای نظارتی بسیاری از کشورها، به‌ویژه کشورهای در حال توسعه، شکاف عملیاتی عمیقی در شبکه جهانی نظارت ایجاد می‌کند. این کمبودها باعث می‌شود این نهادها نتوانند تعهدات بین‌المللی خود را به‌طور کامل اجرا کنند یا به درخواست‌های همکاری به‌صورت مؤثر پاسخ گویند و در نتیجه به حلقه‌های ضعیف و مورد سوءاستفاده شبکه مجرمانه تبدیل شوند (آیت و همکاران، ۱۳۹۸: ۲۵۱). این چالش‌های کارکردی در عمل، فاصله میان چارچوب‌های حقوقی تدوین‌شده و توان اجرایی واقعی را عینیت می‌بخشند.

۳-۳- چالش‌های حقوقی

در حوزه حقوقی، تعارض میان قوانین داخلی کشورها با تعهدات ناشی از اسناد بین‌المللی چالشی اساسی است. گاه مفاد کنوانسیون‌های بین‌المللی نیازمند جرم‌انگاری یا اعطای اختیارات ویژه به نهادهای نظارتی است که ممکن است با اصول قانون اساسی یا قوانین عادی یک کشور در تضاد قرار گیرد. این تعارض می‌تواند موجب تعلل یا امتناع کشورها از اجرای کامل تعهدات بین‌المللی خود شود (یاری و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۳۸). علاوه بر این، ضعف در سازوکارهای اجرایی و نظارتی بر پیاده‌سازی این اسناد در سطح ملی مشهود است. فقدان نهاد ناظر قدرتمند بین‌المللی که بتواند اجرای یکنواخت کنوانسیون‌ها را تضمین کند، منجر به برداشته‌ها و سطح‌های مختلف اجرایی در کشورهای عضو می‌شود (نجفی توانا و ابراهیم پور، ۱۴۰۰: ۱۱۵). چالش دادرسی منصفانه نیز در پرونده‌های فرامرزی جرایم اقتصادی مطرح است. جمع‌آوری ادله از چند کشور با رعایت حقوق دفاعی متهم، تضمین دسترسی به وکیل و تفسیر یکسان از ادله در سیستم‌های قضایی متفاوت، پیچیدگی‌های فراوانی ایجاد می‌کند که ممکن است به حقوق متهمان لطمه زده یا فرآیند رسیدگی را طولانی کند (آیت و همکاران، ۱۳۹۸: ۲۵۶). در نهایت، مسئله مصونیت‌های دولتی و دیپلماتیک مانعی حقوقی در تعقیب برخی از جرایم اقتصادی است. اشخاص حقیقی یا حقوقی که از مصونیت برخوردارند، در پناه این حق قانونی بین‌المللی می‌توانند در برابر تحقیقات و تعقیب قضایی برای فعالیت‌های مجرمانه اقتصادی احتمالی مصون بمانند، که این امر می‌تواند حس بی‌کیفیری را تقویت کند (جعفری مسلم و آقابابایی، ۱۴۰۰:

همچنین، ضعف در سازوکارهای نظارتی بر خود نهادهای فراملی و شرکت‌های چندملیتی که اغلب بازیگران اصلی عرصه اقتصاد جهانی هستند، چالشی ساختاری محسوب می‌شود. عدم وجود یک نهاد بین‌المللی با صلاحیت قضایی یا نظارتی فراگیر برای رسیدگی به تخلفات این نهادها، امکان سوءاستفاده از تفاوت‌های قانونی بین کشورها را فراهم می‌آورد (موسوی، ۱۴۰۱: ۷۶). این نقص ساختاری به معنای وجود حوزه‌های خاکستری و خارج از نظارت کافی است که امنیت لازم برای تداوم فعالیت‌های مجرمانه اقتصادی پیچیده را مهیا می‌سازد. در مجموع، این چالش‌های ساختاری نشان می‌دهد که معماری کنونی نظارت بین‌المللی، از انسجام و یکپارچگی لازم برای پوشش مؤثر تمامی زوایای جرایم اقتصادی فراملی برخوردار نیست.

۳-۲- چالش‌های کارکردی

چالش‌های کارکردی به نقص در عملکرد و تعامل عملی نهادهای نظارتی اشاره دارد. در این سطح، عدم هماهنگی و انسجام مؤثر میان نهادهای ملی با یکدیگر و نیز با نهادهای بین‌المللی، یکی از موانع اصلی است. این ناهماهنگی می‌تواند به تأخیر در تبادل اطلاعات حیاتی، انجام تحقیقات موازی و متعارض و در نهایت فرصت‌سازی برای فرار مجرمان بینجامد (جلیلیان و عطازاده، ۱۳۹۴: ۱۳۷). افزون بر این، تفاوت‌های عمده در استانداردهای نظارتی و حتی تعاریف ماهوی جرایم اقتصادی بین کشورها، همکاری را دشوار می‌سازد. فعالیت‌هایی که در کشوری جرم سنگین اقتصادی محسوب می‌شود، ممکن است در کشور دیگر تنها تخلف اداری باشد یا اساساً تعریف مشخصی نداشته باشد. این ناهمگونی حقوقی، اجرای سازوکارهایی مانند استرداد یا معاضدت قضایی را با مشکل مواجه می‌کند (حسنی و مهرا، ۱۳۹۴: ۵۸).

موانع اداری سنگین و بوروکراسی پیچیده در فرآیندهای درخواست همکاری بین‌المللی نیز چالشی کارکردی و زمان‌بر است. پروسه‌های طولانی و تشریفاتی برای استرداد مجرمان یا اخذ ادله از کشور دیگر، کارایی تعقیب جرایم با ماهیت سیال و سریع را به شدت کاهش می‌دهد (حطمی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۰۲). از سوی دیگر، کمبود منابع مالی، فناوریانه و نیروی

هستند. در نتیجه، چالش فناورانه صرفاً یک چالش ابزاری نیست، بلکه آزمونی برای انعطاف‌پذیری، آینده‌نگری و سرعت عمل کل نظام حقوقی و نظارتی در سطح ملی و بین‌المللی محسوب می‌شود. ناتوانی در پاسخگویی به این چالش، به معنای واگذاری بخش رو به گسترشی از اقتصاد جهانی به حیطه فعالیت‌های خارج از نظارت و افزایش ریسک سیستماتیک برای ثبات مالی است.

۴- راهکارهای تقویت نظام نظارتی بین‌المللی

پس از تشریح چالش‌های چندوجهی پیش‌روی دستگاه‌های نظارتی، اکنون نوبت به ارائه چارچوبی ایجابی و راه‌گشا می‌رسد. بخش چهارم این مقاله بر یافتن و طراحی راهکارهای عملی برای تقویت نظام نظارتی بین‌المللی متمرکز است. این راهکارها نمی‌توانند صرفاً واکنشی یا مقطعی باشند، بلکه باید پاسخی ساختاری، نظام‌مند و آینده‌نگر به مجموعه چالش‌های شناسایی‌شده در حوزه‌های ساختاری، کارکردی، حقوقی و فناورانه ارائه دهند. هدف، ترسیم نقشه راهی است که با عبور از وضعیت موجود، به سمت ایجاد یک شبکه نظارتی یکپارچه، چابک، مؤثر و مبتنی بر حاکمیت قانون بین‌الملل حرکت کند. این مسیر ناگزیر شامل تحول در سطوح نهادی، حقوقی، فناورانه و مشارکتی است.

۴-۱- راهکارهای نهادی و ساختاری

برای مقابله با چالش‌های ساختاری، ایجاد یک نهاد نظارتی بین‌المللی تخصصی با تمرکز بر جرایم اقتصادی پیشنهاد می‌شود. این نهاد می‌تواند به‌عنوان یک هماهنگ‌کننده مرکزی، ضمن رفع مشکل پراکندگی و موازیکاری، وظیفه نظارت بر اجرای استانداردهای بین‌المللی و تسهیل همکاری‌های عملیاتی را بر عهده گیرد. در موازات این اقدام، تقویت مکانیسم‌های هماهنگی میان نهادهای موجود جهانی و منطقه‌ای از طریق تعریف پروتکل‌های مشترک ارتباطی و تشکیل کمیته‌های مشترک دائمی ضروری است. ایجاد پایگاه‌های داده مشترک و سیستم‌های اطلاعاتی یکپارچه و ایمن، که امکان تبادل لحظه‌ای و هدفمند اطلاعات بین نهادهای ذی‌صلاح ملی را فراهم کند، شکاف اطلاعاتی موجود را پر خواهد کرد. در نهایت، سرمایه‌گذاری مؤثر و بلندمدت بر

این چالش‌های حقوقی، حاکمیت قانون در عرصه بین‌المللی را با مانع مواجه ساخته و فضای مناسبی برای فرار از عدالت فراهم می‌آورد.

۳-۴- چالش‌های فناورانه و نوظهور

رشد انفجاری فضای سایبری، عرصه جدیدی برای ارتکاب جرایم اقتصادی گشوده است. جرایمی مانند سرقت داده‌های مالی، اخاذی سایبری، کلاهبرداری آنلاین و نفوذ به سیستم‌های بانکی، چالش‌های نظارتی بی‌سابقه‌ای ایجاد کرده‌اند. ماهیت بدون مرز، سرعت بالا و پیچیدگی فنی این جرایم، نهادهای نظارتی سنتی را که اغلب مبتنی بر قلمرو سرزمینی و روش‌های خطی تحقیق هستند، با محدودیت مواجه ساخته است (حطمی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۰۵). ردیابی و کشف این جرایم نیازمند دانش تخصصی بالا، ابزارهای پیشرفته نرم‌افزاری و همکاری لحظه‌ای بین‌المللی است که در بسیاری موارد فراتر از توان و اختیارات نهادهای متعارف است (جلیلیان و عطازاده، ۱۳۹۴: ۱۴۲). همزمان، ظهور و گسترش فناوری‌های مالی نوین مانند ارزهای دیجیتال و دارایی‌های دیجیتال، بر پیچیدگی این چالش افزوده است. ویژگی‌هایی مانند ناشناسی نسبی، تراکنش‌های هم‌تا به هم‌تا و فقدان نهاد واسط متمرکز، این فناوری‌ها را به ابزاری ایده‌آل برای پولشویی، فرار از کنترل‌های سرمایه و پنهان‌سازی جریان‌های مالی غیرقانونی تبدیل کرده است (رستمی و همکاران، ۱۴۰۱: ۳۲). نظام‌های نظارتی سنتی که بر نظارت بر مؤسسات مالی متمرکز هستند، در نظارت بر این شبکه‌های غیرمتمرکز و فراسرزمینی با دشواری فراوان روبرو می‌شوند.

این تحولات فناورانه به‌وضوح ناتوانی ساختاری و کارکردی بسیاری از نهادهای نظارتی سنتی را در مقابله با روش‌های نوین ارتکاب جرم آشکار می‌سازد. قوانین موجود اغلب با تأخیر به این پدیده‌ها واکنش نشان می‌دهند و شکاف‌های قانونی فراوانی وجود دارد. از سوی دیگر، سرعت بالای نوآوری در حوزه فناوری‌های مالی، همواره از سرعت تصویب مقررات و توسعه توانمندی‌های نظارتی پیشی می‌گیرد (حسینی و مهرا، ۱۳۹۴: ۶۲). این وضعیت یک بازی موش و گربه دائمی ایجاد کرده که در آن مجرمان همواره یک گام از ناظران جلوتر

استاندارد شده همکاری الکترونیک میان نهادهای نظارتی کشورهای مختلف، امکان تبادل سریع، ایمن و ساختاریافته اطلاعات و درخواست‌های همکاری را بدون عبور از موانع بوروکراتیک سنتی فراهم می‌آورد و زمان پاسخگویی به تهدیدات را به حداقل می‌رساند.

۴-۴- راهکارهای مشارکتی

تقویت حکمرانی نظارتی مستلزم گشودن درها به روی مشارکت فعال ذینفعان فراتر از دولت‌ها است. در این مسیر، تعریف نقش ساختاریافته و مسئولانه‌ای برای بخش خصوصی، به‌ویژه مؤسسات مالی و شرکت‌های فناوری، و همچنین سازمان‌های غیردولتی تخصصی در حوزه شفافیت و مبارزه با فساد، ضروری است. این مشارکت می‌تواند در قالب تشکیل کمیته‌های مشورتی، طراحی سیستم‌های گزارش‌دهی مشارکتی و استفاده از ظرفیت نظارتی این نهادها صورت پذیرد. همزمان، افزایش شفافیت و پاسخگویی نهادهای نظارتی بین‌المللی و ملی از طریق انتشار دوره‌ای گزارش‌های عملکرد، تصمیمات کلان و دلایل آن، اعتماد عمومی و مشروعیت اقدامات آن‌ها را افزایش خواهد داد. در بعد انسانی، توسعه مستمر برنامه‌های آموزشی مشترک، دوره‌های کارآموزی و ایجاد شبکه‌های پایدار تبادل تجربه میان کارشناسان نهادهای نظارتی کشورهای مختلف، نه تنها به انتقال دانش و مهارت‌های نوین کمک می‌کند، بلکه اعتماد و درک متقابل لازم برای همکاری عملیاتی مؤثر را در بین متخصصان این عرصه نهادینه می‌سازد.

نتیجه‌گیری

این پژوهش با واکاوی جایگاه جرایم اقتصادی در نظام حقوق جزای بین‌الملل و نقش دستگاه‌های نظارتی در مقابله با آن، به این نتیجه رسید که ماهیت فرامرزی، پیچیده و فناورانه این جرایم در عصر جهانی شدن، ظرفیت‌های نظام سنتی نظارتی را به چالش کشیده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که نهادهای نظارتی در سطح ملی و بین‌المللی، در یک شبکه به هم پیوسته اما پراکنده فعالیت می‌کنند و کارآمدی آن‌ها در عمل با موانع ساختاری، کارکردی، حقوقی و فناورانه متعددی روبرو است. چالش‌های ساختاری مانند تشکیلات موازی و محدودیت

ظرفیت‌سازی نهادهای نظارتی در کشورهای در حال توسعه، از طریق آموزش نیروی انسانی، انتقال فناوری و کمک‌های فنی هدفمند، به تقویت حلقه‌های ضعیف شبکه جهانی نظارت و کاهش پناهگاه‌های امن مجرمان منجر می‌شود.

۴-۲- راهکارهای حقوقی و تقنینی

در حوزه حقوقی، نخستین گام حیاتی، حرکت به سمت یکسان‌سازی نسبی تعاریف کلیدی جرایم اقتصادی و استانداردهای حداقلی نظارتی در اسناد بین‌المللی و قوانین ملی است. این همگرایی حقوقی، بنیان لازم برای هرگونه همکاری مؤثر قضایی و اداری را فراهم می‌سازد. در گام بعدی، تقویت مکانیسم‌های نظارتی بر اجرای تعهدات بین‌المللی از طریق ایجاد نهادهای ارزیابی مستقل و اعطای ضمانت‌های اجرایی کارآمد برای موارد تخلف، ضروری است. همزمان، توسعه معاهدات جدید یا الحاقیه‌هایی بر کنوانسیون‌های موجود که به‌طور خاص به تحولات نوینی مانند جرایم اقتصادی سایبری و استفاده از دارایی‌های دیجیتال بپردازند، از شکاف‌های قانونی موجود می‌کاهد. در نهایت، تدوین و پذیرش پروتکل‌های ساده‌شده و تسریع‌یافته برای استرداد مجرمان اقتصادی و بازبایی اموال حاصل از جرم، با کاهش موانع شکلی و تأکید بر اصل شناسایی متقابل احکام قضایی، موانع فرار از عدالت را به‌طور محسوس کاهش خواهد داد.

۴-۳- راهکارهای فناورانه

غلبه بر چالش‌های فناورانه مستلزم به‌کارگیری هم‌زمان همان ابزارهای پیشرفته‌ای است که مجرمان از آن‌ها سوءاستفاده می‌کنند. در این راستا، توسعه و استقرار سیستم‌های نظارتی مبتنی بر هوش مصنوعی و تحلیل کلان‌داده‌ها یک ضرورت است. این سیستم‌ها می‌توانند با تحلیل الگوهای رفتاری و شبکه‌های پیچیده تراکنش‌ها، ناهنجاری‌های مشکوک را با دقت و سرعتی بی‌سابقه شناسایی کنند. به موازات این، ایجاد یک چارچوب بین‌المللی برای توسعه سیستم‌های یکپارچه ردیابی تراکنش‌های مالی فرامرزی، حتی در بستر فناوری‌های غیرمتمرکز مانند ارزهای دیجیتال، اجتناب‌ناپذیر است. این سیستم‌ها باید قابلیت ردیابی جریان‌های مالی را در مرزهای ملی داشته باشند. در نهایت، ایجاد پلتفرم‌های امن و

استانداردهای پذیرفته‌شده جهانی در اولویت قرار دارد. این امر شامل جرم‌انگاری دقیق و هماهنگ تمامی مصادیق جرایم اقتصادی فراملی، رفع موانع قانونی استرداد مجرمان و استرداد اموال، و اعطای اختیارات و استقلال عملیاتی کافی به نهادهای نظارتی ملی می‌شود. قانون‌گذاران باید چارچوب‌های حقوقی منعطف و آینده‌نگر برای نظارت بر فناوری‌های نوین مالی تدوین کنند تا دستگاه‌های اجرایی در یک بازی دائمی عقب‌افتادگی قرار نگیرند.

دستگاه‌های نظارتی نیز در سطح ملی و بین‌المللی نیازمند تحول درونی هستند. سرمایه‌گذاری بر آموزش مستمر و تخصصی‌سازی نیروی انسانی برای مواجهه با جرایم پیچیده سایبری و مالی، یک ضرورت غیرقابل انکار است. این نهادها باید به سمت ادغام یا ایجاد پیوندهای عملیاتی بسیار قوی با یکدیگر حرکت کنند تا از موازیکاری جلوگیری شود. توسعه و به‌کارگیری سیستم‌های هوشمند نظارتی مبتنی بر هوش مصنوعی برای تحلیل کلان‌داده‌های تراکنش‌های مالی، دیگر یک انتخاب لوکس نیست، بلکه یک نیاز حیاتی برای باقی ماندن در میدان مبارزه است. افزایش شفافیت در عملکرد این نهادها از طریق انتشار گزارش‌های شفاف و ایجاد کانال‌های ارتباطی با بخش خصوصی و جامعه مدنی، اعتماد عمومی و مشروعیت اقدامات آن‌ها را افزایش خواهد داد. در نهایت، ایجاد پلتفرم‌های امن الکترونیکی برای همکاری سریع و بی‌واسطه با هم‌تایان خارجی، می‌تواند زمان ارزشمند را در تحقیقات فرامرزی حفظ کند.

در جمع‌بندی نهایی، تقویت نظام نظارتی بین‌المللی در مبارزه با جرایم اقتصادی، یک پروژه تک‌مرحله‌ای نیست، بلکه یک فرآیند مستمر و پویا است که نیازمند بازاندیشی در مفاهیم سنتی حاکمیت، همکاری و نظارت در فضای به هم پیوسته امروزین است. موفقیت در این مسیر تنها زمانی حاصل می‌شود که جامعه بین‌المللی با درکی واقع‌بینانه از تهدیدات مشترک، مسئولیت خود را در قبال ایجاد یک شبکه نظارتی عادلانه، کارآمد و تاب‌آور بپذیرد و برای تحقق آن، منابع، اراده و تعهد لازم را بسیج کند.

صلاحیت سرزمینی، چالش‌های کارکردی مانند نبود هماهنگی و کمبود منابع، چالش‌های حقوقی مانند تعارض قوانین و ضعف اجرای تعهدات بین‌المللی، و در نهایت چالش‌های فناورانه نوظهور، در مجموع منجر به ناکارآمدی نسبی این نظام در تعقیب و مهار مؤثر جرایم اقتصادی سازمان‌یافته فراملی شده است. این چالش‌ها در تعامل با یکدیگر، شکاف‌ها و پناهگاه‌های امنی ایجاد می‌کنند که شبکه‌های مجرمانه به‌راحتی از آن‌ها برای فرار از عدالت و تداوم فعالیت‌های خود بهره می‌برند.

بازخوانی این چالش‌ها به‌وضوح نشان می‌دهد که هیچ راهکار جزئی و تک‌بعدی قادر به حل این معضل پیچیده نیست. رویکرد مقطعی و واکنشی که تنها بر یکی از ابعاد مشکل متمرکز شود، محکوم به شکست است. آنچه ضروری می‌نماید، اتخاذ یک استراتژی یکپارچه، چندسطحی و بلندمدت است که همزمان به تقویت بنیان‌های نهادی، هماهنگی عملیاتی، انسجام حقوقی، بهره‌گیری از فناوری و جلب مشارکت جمعی بپردازد. تنها از طریق چنین نگرش جامعی می‌توان از حالت انفعالی و تدافعی خارج شد و ابتکار عمل را در برابر جرایم اقتصادی بازپس گرفت. این رویکرد نیازمند اراده سیاسی قوی، تعهد مشترک بین‌المللی و سرمایه‌گذاری پایدار در تمامی سطوح است.

بر این اساس، مجموعه‌ای از پیشنهادات کاربردی در سطوح مختلف ارائه می‌شود. در سطح نهادهای بین‌المللی، اولویت با ایجاد یا تقویت یک نهاد هماهنگ‌کننده مرکزی با مأموریت تخصصی مبارزه با جرایم اقتصادی است. این نهاد می‌تواند مسئولیت نظارت بر اجرای استانداردهای جهانی، تسهیل تبادل اطلاعات عملیاتی در زمان واقعی، ایجاد یک پایگاه داده مشترک و ایمن از پرونده‌ها و الگوهای مجرمانه، و ارائه کمک‌های فنی هدفمند به کشورهای نیازمند را بر عهده گیرد. همچنین، بازنگری در مکانیسم‌های ارزیابی هم‌تایی مانند گروه اقدام مالی برای کاهش بار بوروکراتیک و افزایش تمرکز بر نتایج عملی، ضروری به نظر می‌رسد.

برای قانون‌گذاران ملی، اقدام فوری در جهت اصلاح و یکسان‌سازی قوانین داخلی با تعهدات بین‌المللی و

- حطمی، ایمان (۱۴۰۰). *جرایم اقتصادی در ایران*. تهران: جنگل.

- حطمی، ایمان؛ پاکزاد، بتول؛ فرحبخش، مجتبی و خسروی، حسن (۱۳۹۸). «تحلیل علل جرایم اقتصادی ایران در پرتو نظریه‌های جرم‌شناسی اقتصادی». *مطالعات راهبردی ناجا*، ۴(۱۱): ۹۱-۱۱۴.

- رستمی، رامین؛ جعفری، مهران؛ جمادی، علی و بابایی، داریوش (۱۴۰۱). «بررسی فقهی-حقوقی جرم اخلال در نظم اقتصادی با تأکید بر افساد فی الارض». *فقه جزای تطبیقی*، ۲(۲): ۲۷-۳۶.

- سلیمانی، محمدباقر (۱۴۰۱). *اخلال در نظام اقتصادی در پرتو تحولات تقنینی و چالش‌های قضایی*. رساله دکتری تخصصی. سنندج: دانشگاه کردستان، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی.

- صفری، صادق (۱۳۹۸). *تحلیل جامعه‌شناسی دادرسی افتراقی در جرایم اقتصادی (مطالعه موردی دادگاه‌های ویژه رسیدگی به جرایم اخلال‌گران در نظام اقتصادی کشور)*. رساله دکتری تخصصی، مشهد: دانشگاه فردوسی مشهد.

- موسوی، سیدحسام‌الدین (۱۴۰۱). *مفهوم‌شناسی «اخلال» در حقوق کیفری ایران؛ با تأکید بر اخلال در نظام ارزی کشور*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه امام صادق علیه‌السلام، دانشکده معارف اسلامی و حقوق.

- میرزائی، مریم (۱۳۹۸). *جایگاه اصل شفافیت در سیاست جنایی ایران در قبال فساد مالی و جرایم اقتصادی*. رساله دکتری تخصصی، اردبیل: دانشگاه آزاد اسلامی واحد اردبیل، دانشکده علوم انسانی.

- نجفی توانا، علی و ابراهیم‌پور، محمدسعید (۱۴۰۰). «جلوه‌های توسعه جرم‌نگاری در حوزه جرایم اقتصادی». *مطالعات فقه اقتصادی*، ۳(۱): ۱۰۳-۱۲۴.

- یاری، رحیم؛ کارگری، نوروز؛ شاملو، باقر و قاسمی، قاسم (۱۴۰۱). «جرم‌نگاری اقتصادی در پرتو اقتصاد نهادگرایی». *پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی*، ۱۰(۱۹): ۱۵۲-۱۲۷.

ملاحظات اخلاقی: موارد مربوط به اخلاق در پژوهش و نیز امانت‌داری در استناد به متون و ارجاعات مقاله تماماً رعایت گردید.

تعارض منافع: تدوین این مقاله، فاقد هرگونه تعارض منافی بوده است.

سهم نویسندگان: نگارش مقاله به‌صورت مشترک توسط نویسندگان انجام گرفته است.

تشکر و قدردانی: از تمام کسانی که ما را در تهیه این مقاله یاری رسانده‌اند، سپاسگزاریم.

منابع و مأخذ

الف. منابع فارسی و عربی

- آیت، علیرضا؛ پاکزاد، بتول؛ عالی‌پور، حسن و صابر، محمود (۱۳۹۸). «توجیه رسیدگی افتراقی برای جرایم اقتصادی: تهدید جرم یا خطر مرتکب؟». *پژوهش حقوق کیفری*، ۸(۲۸): ۲۳۹-۲۶۷.

- براتی، امیرنظام و زارعی، محمدحسین (۱۴۰۲). *حکمرانی خوب و مبارزه با مفاسد اقتصادی*. تهران: مجد.

- جعفری مسلم، مجتبی و آقابابایی، عظیم (۱۴۰۰). «جرم اخلال کلان در نظام اقتصادی در قانون اخلال‌گران در نظام اقتصادی کشور و ماده ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی». *پژوهش‌های حقوقی*، ۲۰(۴۷): ۵۴-۳۳.

- جلیلیان، مهدی و عطازاده، سعید (۱۳۹۴). «تحلیل جرم شناختی جرایم اقتصادی». *پژوهش‌های اطلاعاتی و جنایی*، ۱۰(۱) (مسلسل ۳۷): ۱۴۸-۱۲۵.

- جوانمرد، بهروز و شفیع خورشیدی، علی اصغر (۱۴۰۲). *حقوق کیفری اقتصادی (جلد اول: جرم اقتصادی)*. تهران: مجد.

- حسنی، جعفر و مهرا، نسرین (۱۳۹۴). «نقدی بر مفهوم "جرم اقتصادی" در قانون مجازات اسلامی (مصوب ۱۳۹۲)». *مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی*، ۲(۳-۲): ۶۹-۴۵.

- حسینی آزاد، سید علی (۱۴۰۰). *اصل شفافیت در چارچوب حقوق بین‌الملل اقتصادی*. تهران: گنج دانش.

ب. منابع انگلیسی

- Hughes, G (2024). *Money Laundering Through Real Estate: Why, and How, New Zealand has Sought to Regulate It*. In: Goldbarsht, Doron; Koker, Louis de. *Financial Crime, Law and Governance: Navigating Challenges in Different Contexts*. London: Springer.
- Jalkebro, R & Vlcek, W (2023). *The future of criminal finance*. In: Jasinski, Dan; Amber, Phillips; Johnston, Ed. *Organised Crime, Financial Crime, and Criminal Justice: Theoretical Concepts and Challenges*. London: Routledge.
- Kapsis, I (2023). *Crypto-assets and criminality: A critical review focusing on money laundering and terrorism financing*. In: Jasinski, Dan; Amber, Phillips; Johnston, Ed. *Organised Crime, Financial Crime, and Criminal Justice: Theoretical Concepts and Challenges*. London: Routledge.
- Koker, L & Casanovas, P (2024). *'De-Risking', De-Banking and Denials of Bank Services: An Over-Compliance Dilemma?* In: Goldbarsht, Doron; Koker, Louis de. *Financial Crime, Law and Governance: Navigating Challenges in Different Contexts*. London: Springer.
- Koker, L & Goldbarsht, D (2024). *Towards a Global Approach to Combating Financial Crime*. In: Goldbarsht, Doron; Koker, Louis de. *Financial Crime, Law and Governance: Navigating Challenges in Different Contexts*. London: Springer.
- Liu, R (2022). *Criminal Regulations of China's Cybercrime and Its International Cooperation*. In: Liu, Yanping; Tian, Minghai; Shao, Yanming. *Cybercrimes and Financial Crimes in the Global Era*. London: Springer.
- Lopashenko, N. A. (2022). *Financial Crimes: The Concept and Some Problems of the Effectiveness of Criminal Law*. In: Liu, Yanping; Tian, Minghai; Shao, Yanming. *Cybercrimes and Financial Crimes in the Global Era*. London: Springer.
- Lovejoy, M (2023). *Unexplained wealth orders and the right not to self-incriminate*. In: Jasinski, Dan; A & Phillips; J, Ed. *Organised Crime, Financial Crime, and Criminal Justice*:
- Arlacchi, P (2022). *An Analysis of the Reasons for the Rise of Financial Crimes and the Decline of Violent Crimes*. In: Liu, Yanping; Tian, Minghai; Shao, Yanming. *Cybercrimes and Financial Crimes in the Global Era*. London: Springer.
- Burgess, A; Hamilton, R & Leuprecht, Ch (2024). *Terror on the Blockchain: The Emergent Crypto-Crime-Terror Nexus*. In: Goldbarsht, Doron; Koker, Louis de. *Financial Crime, Law and Governance: Navigating Challenges in Different Contexts*. London: Springer.
- Charles, O & Turksen, U (2023). *Deferred prosecution agreements: A soft touch?* In: Jasinski, Dan; Amber, Phillips; Johnston, Ed. *Organised Crime, Financial Crime, and Criminal Justice: Theoretical Concepts and Challenges*. London: Routledge.
- Garnett, C (2023). *The introduction of anti-money laundering legislation in the Vatican City State*. In: Jasinski, Dan; Amber, Phillips; Johnston, Ed. *Organised Crime, Financial Crime, and Criminal Justice: Theoretical Concepts and Challenges*. London: Routledge.
- Goldbarsht, D & Harris, H (2024). *Enhancing Integrity in the Implementation of FATF Recommendations: Robust Governance Frameworks to Combat Financial Crime in an Age of Intergovernmental Rulemaking*. In: Goldbarsht, Doron; Koker, Louis de. *Financial Crime, Law and Governance: Navigating Challenges in Different Contexts*. London: Springer.
- Goldbarsht, D & Koker, L (2024). *Global Standard-Setting on Financial Crime: Navigating Challenges*. In: Goldbarsht, Doron; Koker, Louis de. *Financial Crime, Law and Governance: Navigating Challenges in Different Contexts*. London: Springer.
- Guo, D (2022). *Risks of Peer-to-Peer Lending and Prevention Mechanism of Risk Input*. In: Liu, Yanping; Tian, Minghai; Shao, Yanming. *Cybercrimes and Financial Crimes in the Global Era*. London: Springer.

Theoretical Concepts and Challenges. London: Routledge.

- Olivé, J (2022). *Financial Crimes in the Global Era: Penalties, Legal Persons and Compliance*. In: Liu, Yanping; Tian, Minghai; Shao, Yanming. *Cybercrimes and Financial Crimes in the Global Era*. London: Springer.

- Qu, X (2022). *Main Challenges Facing to the China's Criminal Legislation on Punishing Financial Crimes*. In: Liu, Yanping; Tian, Minghai; Shao, Yanming. *Cybercrimes and Financial Crimes in the Global Era*. London: Springer.

- Ryder, N (2024). *To Report or Not to Report? An Analysis of the Relationship between Defence Against Terrorism Financing Suspicious Activity Reports and Fraud in the United Kingdom*. In: Goldbarsht, Doron; Koker, Louis de. *Financial Crime, Law and Governance: Navigating Challenges in Different Contexts*. London: Springer.

- Souto, M (2022). *Money Laundering, Cybercrime and Criminal Responsibility of Legal Persons*. In: Liu, Yanping; Tian, Minghai; Shao, Yanming. *Cybercrimes and Financial Crimes in the Global Era*. London: Springer.

- Staffler, L (2021). *Business Criminal Law: A Primer for Management and Economics*. London: Springer.

- Tomic, S & Barrett, E (2024). *The Legal Design of Domestic MLA Procedures in Southeast Europe: A Comparative Analysis of Serbia, North Macedonia and Bosnia and Herzegovina*. In: Goldbarsht, Doron; Koker, Louis de. *Financial Crime, Law and Governance: Navigating Challenges in Different Contexts*. London: Springer.

- Tudor, K (2023). *Setting the conditions of competition: Repositioning the neoliberal state in the fraud debate*. In: Jasinski, Dan; Amber, Phillips; Johnston, Ed. *Organised Crime, Financial Crime, and Criminal Justice: Theoretical Concepts and Challenges*. London: Routledge.